

PRANEŠIMŲ SANTRAUKOS

Lina Balaišytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Istorijos mokslo raida ir Pranciškaus Smuglevičiaus gimtosios istorijos įvaizdinimas

Apšvietos epochoje buvo suaktualinti istoriniai, ypač gimtosios istorijos, tyrimai. Juos skatino ir Abiejų Tautų Respublikos politinė konjunktūra: įtemptoje tarptautinėje situacijoje valdovas ir valstybės reformavimo šalininkai gimtosios istorijos pavyzdžiais grindė kultūros politiką, nukreiptą į visuomenės telkimą reformų programai. Be to, pačioje visuomenėje, sukrėstoje pirmojo padalijimo, labai išaugo susidomėjimas valstybės valdymo klausimais ir šalies istorija. Istorinės refleksijos tuo metu paveikė visas kūrybos sritis nuo literatūros iki vizualinių menų. Vienas pirmųjų tapytojų, kuris ėmėsi įvaizdinti gimtąją istoriją, buvo Pranciškus Smuglevičius (1745–1807). Jo sumanymu, turėjo būti sukurtas piešinių ciklas, kuriame būtų vaizduojami svarbiausi valstybės įvykiai ir asmenys. Pranešime nagrinėjama, kiek dailininko sumanymą, atranką ir vaizdavimą lėmė istorijos mokslo raida ir politinis kontekstas.

Lina Balaišytė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja, monografijos *Vincentas Ignacas Marevičius: Apšvietos literatas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje* (2024) autorė, kolektyvinės monografijos *Nepažįstamas Pranciškus Smuglevičius* (2024) bendraautorė. Tyrinėja XVII–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros istoriją, socialinę dailės istoriją.

Auksė Kaladžinskaitė-Jocienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Šv. Pranciškaus Ksavero ikonografija kaip didžiųjų geografinių atradimų epochos reprezentacija: Gardino jėzuitų bažnyčios sieninė tapyba

Didieji XV–XVII a. geografiniai atradimai tapo svarbiu impulsu įvairių mokslo sričių, ypač geografijos, kartografijos, navigacijos, astronomijos, biologijos, etnografijos, antropologijos, gamtos mokslų, raidai. Jie padėjo pamatus įvairių mokslinių Azijos studijų pradžiai, taip pat skatino intensyvią kultūrinės ir vaizdinės informacijos apie „naujuosius pasaulius“ kaupimą ir sklaidą. Ypač aktyvų vaidmenį šiame procese atliko jėzuitų misionieriai. Vienas šio proceso dalyvių – jėzuitų misionierius Pranciškus Ksaveras, vėliau kanonizuotas už savo dvasinę tarnystę ir misijų veiklą, – tapo savotišku šios epochos reprezentantu, įkūnijančiu mokslo, tikėjimo ir kultūrinių mainų sintezę.

Pranešimo tikslas – atskleisti, kaip jėzuitų ordino šventasis tapo vienu iš globalizacijos, evangelizacijos ir geografinių atradimų epochos simbolių, bei kaip šis įvaizdis atsispindi Gardino jėzuitų bažnyčios sieninės tapybos siužetuose. Analizuojama vaizdinės programos kultūrinė ir simbolinė reikšmė bei jos ryšys su jėzuitų misijų komunikacinėmis strategijomis. Aptariami motyvai, perteikiantys misijų egzotiškumą ir civilizacinį naratyvą. Ypatingas dėmesys skiriamas sieninės tapybos sąveikai su 1690 m. Vienoje publikuotu leidiniu *Vita s. Francisci Xaverii...*, iliustruotu vario raižiniais, kurie veikė kaip siužetiniai ir kompoziciniai pirmavaizdžiai, turėję tiesioginę įtaką Gardino bažnyčios dekorui.

Auksė Kaladžinskaitė-Jocienė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotoja. Mokslinių interesų sritys: XVIII a. LDK dailė ir architektūra; XVIII a. Vilniaus miesto dailininkai ir amatininkai; XVIII a. Vilniaus miestiečių socialiniai tinklai ir jų aspektai.

Aistė Paliušytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Atvaizdus gaminanti mašina Radvilų dvare XVIII amžiuje

Apšvietos epochoje sparčiai tobulėjant technologijoms ir mašininei gamybai, plito inovatyviais mechaniniais ir optiniais prietaisais gaminami ir išgaunami atvaizdai. Šių prietaisų gamyboje dalyvavo įvairių sričių profesionalai, tarp jų – ir naują statusą įgyjantys mechanikai-konstruktoriai. Pranešime kalbama apie vieną tokių profesionalų – Vienoje Radvilų pasamdytą Andrea Krausą, sukonstravusį atvaizdus gaminančią mašiną. Anot amžininkų, ji „galėjo sukurti viską, ką tik galima įsivaizduoti“. Prietaisas ne tik paskatino vietinius specialistus įsijungti į jo tobulinimą – veikė kaip profesionalų bendruomenę telkiantis veiksnys. Svarbiausia, kad jis inicijavo vietinį diskursą: Radvilos ir jų dvaro pareigūnai rašė apie mašinos sukurtų atvaizdų tikroviškumą, lygino su dailininkų kūrinių, mašinos sukurtus atvaizdus vertino kaip rankų darbo kūrinius pranokstančius artefaktus. Atvejo analizė atskleidžia, kaip naujųjų laikų mechanikos mokslas ir jo pagrindu tobulėjančios technologijos aktyvizuoja, keičia atvaizdo suvokimą ir meta iššūkį naujųjų laikų *artifice* sampratai.

Aistė Paliušytė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dailės ir kultūros istorijos tyrėja. Mokslinių interesų laukas apima XVIII a. Radvilų mecenatystės ir kolekcionavimo reiškinius. Paskelbė mokslinių straipsnių bei istorinių šaltinių publikacijų Lietuvoje ir užsienyje, sudarė teminių straipsnių rinkinių ir mokslinių žinytų, tarp jų – *Lietuvos dailininkų žodyno* pirmąjį tomą ir *Vadovą po Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę* (2012).

Jolita Mulevičiūtė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

„Miegančioji gražuolė“, arba Dar kartą apie meną, mokslą ir lyčių klausimą

1897 m. Vilniaus miesto teatras pastatė pjesę „Trilby“ pagal 1894 m. Jungtinėse Valstijose išleistą to paties pavadinimo George'o du Maurier romaną, kuris jau buvo spėjęs sulaukti sensacingos sėkmės, o jo dramatinės adaptacijos buvo užkariavusios daugelio šalių profesionaliąsias ir mėgėjiškas scenas. Literatūrinis veikalas ir jo sceniniai variantai eksploatavo madingas hipnozės, talento, valdžios bei lyčių santykių temas, įpindami ir tuo metu populiarią antisemitinę giją. Du Maurier nuaustas siužetas, kurį įkvėpė tikra muzikinio pasaulio istorija, išreiškė XIX a. pabaigoje besitvenkiančias socialines baimes, susijusias su kintančia visuomenine moters padėtimi, ir liudijo didėjančią psichiatrijos mokslo įtaką. Minėtame romane pasitelktas nesąmoningumo būsenoje atsidūrusios moters motyvas nuo XIX a. vidurio plito Europos grožinėje raštijoje, teatre, dailėje. Pranešime nagrinėjami Lietuvoje ir kitose šalyse sukurti vizualiojo meno kūriniai, interpretuojantys moters svaigulio, miego,

somnabulizmo ikonografiją. Šių kūrinių turinys siejamas ne tiek su tradiciškai išvelgiamomis simbolizmo ir *art nouveau* dailės prasmėmis, menotyrininkų dėmesį apribojančiomis konvencionalia estetikos idėjų sfera, kiek su socialiniu ir ekonominiu epochos kontekstu, taip pat su psichiatrijos mokslo teorijomis ir praktiniais „dvasios ligų“ gydymo metodais.

Jolita Mulevičiūtė – humanitarinių mokslų daktarė, LKTI Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja, monografijų *Besotis žvilgsnis. Lietuvos dailė ir vizualioji kultūra 1865–1914* (2012), *Regos politika. Lietuva Rusijos imperijoje* (2024) autorė. Mokslinių interesų sritys: XIX a.–XX a. pr. socialinė Lietuvos dailės istorija, vizualiosios kultūros studijos, fotografijos istorija. Šiuo metu tiria Rusijos imperijos politiką, aprėpiančią profesinio ugdymo, amatų ir pramonės skatinimo bei kitus klausimus.

Giedrė Jankevičiūtė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Konstrukcija tapyboje: teorija ir praktika. Vytauto Kairiūkščio (1890–1961) atvejis

Remiantis Vytauto Kairiūkščio (1890–1961) tekstais apie konstrukciją tapyboje, pranešime gvildenamas XX a. klasikinio modernizmo dailininkų siekis moksliniais pagrindais reformuoti meno kūrybą ir naujas menines praktikas pritaikyti, kuriant utopinę idealią visuomenę. Analizuojamas lietuvių žurnalisto ir poeto Juozo Tysliavos (1902–1961) redaguoto ir Paryžiuje leisto tarptautinio avangardo žurnalo *MUBA* (1928) pirmajame numeryje publikuotas Kairiūkščio straipsnis, atskleidžiamos jo sąsajos su lenkų, rusų, prancūzų, olandų konstruktyvizmui artimų meno krypčių idėjomis, taip pat santykis su paties straipsnio autoriaus tapybos ir grafinio dizaino kūriniais.

Giedrė Jankevičiūtė, prof. dr. (hp), LKTI Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriaus vyriausioji mokslo darbuotoja, dailės istorikė ir parodų kuratorė. Pagrindinis tyrimų objektas – XX a. Lietuvos ir aplinkinio regiono dailė. Pastaruoju metu sutelkė dėmesį į meninės kultūros raidos okupacijų ir kolonizacijos sąlygomis problemas. Tyrimų rezultatus apibendrina mokslo straipsniuose, dailės parodose ir jas dokumentuojančiuose kataloguose, tarp jų svarbesni: *Sunkus amžius* (2021, MO muziejus) ir *Vilnius, Wilno, Vilne 1918–1948: vienas miestas daug istorijų* (2023–2024, Krokuvos Muzeum Narodowe, Nacionalinė dailės galerija). Konferencijos pranešimas parengtas bendradarbiaujant su VU Filologijos fakultetu ir įgyvendinant projektą „Daugiakalbio Lietuvos avangardo kultūriniai tinklai: žurnalų *MUBA* ir *Yung Vilne* tyrimai“ (vadovas prof. dr. Mindaugas Kvietkauskas).

Lijana Natalevičienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Nuo žakardo staklių iki bioaudinių: ateities technologijos Lietuvos tekstilės mene ir dizaine

Pranešime nagrinėjami raškos pokyčiai Lietuvos tekstilės mene ir dizaine, įkvėpti pastaraisiais dešimtmečiais kilusios susidomėjimo mokslu bangos. Naujos medžiagos ir gamybos praktikos, inovatyvūs pluoštai ir skaitmeninės technologijos – tai tik dalis mokslo poveikio padarinių tekstilės srityje, kurios istorinė raida nuo seno glaudžiai susijusi su mokslo išradimais. Pasakojimas pradamas nuo tarpukariu Žemės ūkio rūmų audimo kursuose diegtos žakardinės

technikos, turėjusios paspartinti tautinio stiliaus audinių sklaidą buityje, prisimenamos pirmojo pokario dešimtmečio tekstilės dizaino inovacijos, praktikuotos Vilniaus kombinate „Audėjas“ (įk. 1946) ir Lentvario kilimų fabrike (įk. 1957). Pristatomi garsiausi 1963 m. Kaune įsteigto Lietuvos tekstilės pramonės mokslinių tyrimų instituto (veikia iki šiol kaip Fizikos tyrimų centro Tekstilės institutas) produktai: triacetatinis pluoštas, audiniai kosmosui ir sportui. Bandoma nustatyti, kokią įtaką Instituto tyrimai darė XX a. 7–10 deš. lietuvių unikaliajai tekstilei. Pagrindinis dėmesys pranešime skiriamas XX a. pabaigoje prasidėjusiems ir iki šiol besitęsiantiems mokslo eksperimentams tekstilės mene. Aiškinamasi, kokius pavidalus įgyja naujasis medžiagiškumas, kaip menininkus veikia kintantis požiūris į aplinką. Nagrinėjamas šiuolaikinių tekstilininkų santykis su mokslu, kai žakardo stakles keičia kompiuteriu valdomas aparatas, o plastiškai sudėtingą vaizdą lengviau atkurti mechaniniais reprodukovimo būdais. Ar šiuolaikinis mokslas, siūlantis naujas medžiagas ir gamybos technologijas tekstilei, draugiškas aplinkai? Kuo lietuvių tekstilininkų meniniai eksperimentai (vėliniai iš padangų pluošto, „audiniai“ iš bituminės stogo dangos, plastiko, suyrančių gyvūnų žarnų, vėžio ūsų, dumblių, arbatos grybo ir pan.) įdomūs ir aktualūs šiuolaikinio tekstilės meno kontekste?

Lijana Natalevičienė – dailės istorikė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Tyrimų sritis – XX–XXI a. taikomosios dailės, dizaino ir dailių amatų istorija. Publikacijose nagrinėja šiose srityse vykstančius sociokultūrinius procesus ir aktualias raidos tendencijas, kultūrinės tapatybės paieškas, svarbiausių asmenybių indėlį į tradicijų tęstinumą ir raiškos atnaujinimą.

Indrė Urbelytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Šviesios ateities brėžiniai. Mokslo ir technologijų ikonografija sovietinės Lietuvos dailėje
Sovietinės modernizacijos projektas neatsiejamas nuo pažangos idėjos, tad mokslas ir mokslininkai tapo vienais iš kertinių komunistinės ateities architektų. Ankstyvuojų pokariu mokslo ir technologijų reprezentacija gana skurdi – dažniausiai aptinkami moksleivių, mokyklų, mokytojų atvaizdai. Tačiau mokslo ir technikos sąvokų abstraktumas suteikė pretekstą laisvesniems formos eksperimentams, o mokslininkų portretai, laboratorijų vaizdai ir technologiniai motyvai leido autoriams nukrypti nuo režimo pageidaujamų daugiafigūrių herojinių pasakojimų. Šiuo atveju mokslas tarnavo ir kaip ideologinis įrankis, ir kaip meninių derybų vieta, atskleidžianti sudėtingas modernybės, ideologijos ir meninės raiškos sankirtas sovietinės Lietuvos vizualinėje kultūroje. Nuo 1944 m. iki sovietų imperijos griūties mokslo tema buvo nuosekliai plėtojama tapyboje, skulptūroje ir grafikoje – nuo tipinių stalinistinio socialistinio realizmo kūrinių (Domicelės Tarabildienės „Išlaisvinta moteris“, 1945; Juozo Mikėno ir Juozo Kėdainio „Besimokantis jaunimas“, 1950), klasikinių Broniaus Uoginto portretų iki kritiškų, netikėtų Vinco Kisarausko, Igorio Piekuro ar Kosto Dereškevičiaus interpretacijų. Pranešime pateikiama plati mokslo ir technologijų reprezentacijų sovietinės Lietuvos dailėje panorama; atskleidžiama, kaip dailininkai, pasitelkdami mokslo ikonografiją, reagavo į to meto kūrybos sąlygas.

Indrė Urbelytė – menotyrininkė, parodų kuratorė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriaus jaunesnioji darbuotoja, menotyros doktorantė, Lietuvos nacionalinio muziejaus kuratorė. Tyrimo sritys – Lietuvos dailės sovietizacija, diasporos menas. Magistro baigiamasis darbas *Antrojo pasaulinio karo vizualinis naratyvas sovietų Lietuvos dailėje* pripažintas geriausiu humanitarinių mokslų srities magistro darbu Lietuvoje (2022). Kuruoja parodas Lietuvoje ir kitose Europos šalyse, išleido keletą katalogų.

Renata Šukaitytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Daugiasluoksnis Sovietų Sąjungos visuomenės tyrimas Sauliaus Beržinio dokumentiniame filme „Vėliava iš plytų“ (1988)

Pranešime nagrinėjamas unikalus Lietuvos dokumentinio kino kontekste tiriamosios dokumentikos atvejis – Sauliaus Beržinio filmas „Vėliava iš plytų“ (1988). Pasitelkus mokslo ir žurnalistinių tyrimų metodus filme konstruojamas sukrečiantis pasakojimas apie sovietų armijos šauktinio lietuvio Artūro Sakalausko traumines patirtis tarnyboje. Režisierius neapsiriboja Sakalausko istorija, o atsispirdamas nuo jos renka duomenis ir įrodymus, paneigiančius sovietinius mitus apie įvairių tautų draugystę ir lygiateisiškumą, hierarchijos nebuvimą sovietinėse institucijose, o taip pat įrodančius apie sovietų armijoje vykusį sisteminių smurtą prieš šauktinius iš Baltijos respublikų. Dokumentinėje juostoje pristatomų įrodymų pateikimo forma (interviu, tyrimų medžiaga, rekonstrukcija, liudijimai ir pan.) veikia auditoriją intelektualiai, leidžia jai pasirinkti įtikinamą versiją, sukuria terpę refleksijai ir diskusijai. Tad filmas gali būti suprantamas ne tik kaip kūrybinga faktų ir informacijos perteikimo forma, bet ir kaip keliantis klausimų apie to meto pasaulį ir pateikiantis argumentų vienam ar kitam požiūriui išryškinti ar sustiprinti. Remiantis filmo „Vėliava iš plytų“ atveju, pranešime atskleidžiami dokumentinio kino ir mokslinio darbo proceso panašumai, aprėpiantys informacijos ir duomenų rinkimo, analizės metodus, o taip pat diskurso ar naratyvo konstravimą ir nešališko požiūrio perteikimą. Pranešime laikomasi nuostatos, kad dokumentalistai, naudojantys kino filmą tyrimo, alternatyvių žinių ar intelektualaus diskurso kūrimo tikslais, privalo vadovautis mokslinių tyrimų ir etikos principais, nes, anot Joshua Malitsky, moksliskumas yra integruotas į kino aparatą (Malitsky, 2013: 237). Panašiai ir Billas Nicholzas teigia, kad objektyvumas dokumentiniame kine susijęs su mokslinio tyrimo principais, tačiau išvelgia tam tikrų skirtumų tarp šių dviejų paradigmu: moksle objektyvumas yra susijęs su eksperimento ir gautų duomenų atkuriamumo galimybe, o dokumentiniame filme jis pasireiškia teiginiuose, retorikoje, ir režisieriaus „eksperimento“ negalima atkurti (Nichols, 1991: 30). Remiantis Michaeliu Wayne'u, pranešime į dokumentinį kiną žiūrima kaip į analitinę mediją, kuri kelia klausimus apie mūsų pasaulį, pateikdama argumentus vienam ar kitam požiūriui pagrįsti (Wayne 2008: 84).

Renata Šukaitytė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, Lietuvos ir Europos kino, medijų kultūros tyrėja, dviejų kolektyvinių monografių bendraautorė (*Artimas tolimas medijų pasaulis: virsmai, ribos ir būdai tai suprasti*, 2024; *Politinis lūžis ekrane: (po)komunistinė transformacija Lietuvos dokumentiniame kine, videokronikoje ir televizijoje*, 2020), teminių mokslinių periodinių ir vienkartinų leidinių sudarytoja. Publikavo virš 50 mokslo straipsnių, tarp jų ir prestižiniuose Europos kino studijoms skirtuose leidiniuose.

Rasa Vasinauskaitė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Scena kaip laboratorija: patirčių mokslas

Pastaraisiais dešimtmečiais teatro / scenos menų praktikų ir teoretikų susidomėjimas teatro ir mokslo ryšiais itin suaktyvėjo. Kalbama ne tik apie įvairiapusių technologijų naudojimą, išplečiant scenos meno ir poveikio auditorijai galimybes ir sukuriant naujus spektaklio modelius, pvz., gyvojo kino (*live cinema*), arba vis dažniau visuose kūrybos etapuose pasinaudojant DI, kuris ne tik kuria dramaturgiją, bet ir kaip aktorius klonas veikia scenoje. Praktika inspiruoja teorinius apibendrinimus, kuriuose, atsižvelgiant į kūrybos pavyzdžius, atsiranda naujos „mokslo teatro“, „teatro apie mokslą“, „mokslo kaip teatro“ sąvokos. Amerikietė Kirsten Shepherd-Barr knygoje *Mokslas scenoje: nuo Daktaro Fausto iki Kopenhagos* (2006) nagrinėdama dramų ir spektaklių mokslo ir mokslininkų gyvenimo temomis raidą, akcentuoja: „Šiuolaikinių mokslo dramų ir spektaklių spektras labai įvairus, jis apima tiesioginį realizmą, dokumentinį ir Brechto teatrą, generuoja naujas atlikimo formas [...], ir tai susiję ne tik su dramaturgo poreikiu papasakoti istoriją, bet ir pateikti idėjų rinkinį, kurį įprastai gali būti sunku paaiškinti“. Ji taip pat retoriškai klausia: „Kas lemia mokslui ir mokslininkams skirtų spektaklių skaičių? Kaip teatras sugebėjo įveikti savo ribas ir tapti sėkmingu pavyzdžiu, tyrinėjančiu mokslo atradimų prigimtį ir pasekmes?“

Šiuos klausimus verta panagrinėti pasitelkiant Lietuvos pavyzdžius: nuo 2016 m. įkurto nevyriausybinių teatro „Meno ir mokslo laboratorija“, iš pradžių susitelkusio prie „dramų apie mokslininkus ir mokslą“ pastatymų, iki lenkų režisieriaus Łukaszo Twarkowskio kvantinės fizikos įkvėpto spektaklio „Quanta“, kurio premjera įvyko Lietuvos nacionaliniame dramos teatre 2024 m.

Rasa Vasinauskaitė – menotyros mokslų daktarė, teatrologė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, Muzikos ir teatro akademijos Meno istorijos ir teorijos katedros profesorė; monografijų *Laikinumo teatras. Lietuvių režisūros pokyčiai 1990–2001 metais* (2010), *(Ne)pilkoji zona. Lietuvių teatro kritika 1920 – 1980* (2023), mokslo straipsnių ir publikacijų kultūros spaudoje teatro istorijos ir šiuolaikinio Lietuvos bei užsienio teatro temomis autorė, kolektyvinių monografijų *Muzika kaip teatras. Kompozitorius Faustas Latėnas* (2015), *Postsovietinis Lietuvos teatras: istorija, tapatybė, atmintis* (2014), *Lietuvių teatro istorija 1929–1990 m.* (2002, 2006, 2009) bendraautorė. Mokslinių interesų sritys: teatro istorija ir teorija, šiuolaikinių scenos meno ir kultūros tyrimų metodologija.

Agnė Narušytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Vidinis Žemės kompasas: kosmoso tyrinėjimų mitopoetika šiuolaikinių menininkų kūryboje

Astrofizika – sudėtingų, jautrių ir brangių instrumentų, gilių matematikos, fizikos ir chemijos žinių reikalaujantis mokslas, įgijęs pagreitį kaip tik dabar. Vos ne kasdien pranešama apie atrastas planetas, juodąsias skyles ar gyvybės užuominas, tikslinami visatos ateities, Saulės

sistemos pražūties modeliai. Visa tai liudija vaizdai, sugeneruoti iš gautų duomenų pagal mokslininkų išvestus algoritmus. Nieko keisto, kad mąstyti apie kosmosą imasi ir menininkai. 2024 m. Rūta Spelskytė parodoje „Nesulūžusio taisymas“ pristatė projektą, kurio tikslas – tyrinėti magnetitą ir per jį užčiuopti Žemės ryšį su kosmosu. Ji degino augalus, kopė į kalnus, rausėsi po 20 metrų storio ledo luitu Islandijoje tarsi norėdama pati patirti tai, ką seniai žino mokslas, tačiau paversdama tuos atradimus poezija. 2025 m. Goda Palekaitė subūrė Baltijos šalių ankstyvųjų fotografijų „Mėnulio seseriją“ („Lunar Sisterhood“) po dirbtiniu, bet animuotu tikrais NASA vaizdais, mėnuliu, atsimenančiu moteris siejančias istorijas. Geistė Marija Kinčinaitytė filme ir knygoje „Sunless Seas of Ice“ (2024) pasitelkdama mokslines Mėnulio uolienu pavyzdžių fotografijas, jo Pietų poliaus žemėlapius tyrinėja „geopoetinę erdvę“ ir kritikuoja „technoutopinius naratyvus, paverčiančius Žemę ir kosminius kūnus mineralų „resursais“. Šiuos kūrinius sieja tai, kad mokslo žinios, tikros kosmoso tyrinėjimų istorijos pasitarnauja kaip pagrindas konstruojant šiandieninės tikrovės mitopoetiką, paverčiant meną vidiniu didesnės ar mažesnės planetos dalies kompasu.

Agnė Narušytė – humanitarinių mokslų daktarė, dailės ir fotografijos kritikė, Vilniaus dailės akademijos profesorė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotoja; monografių *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje* (2008), *Lietuvos fotografija: 1990–2010* (2011), *Camera obscura: Lietuvos fotografija 1839–1945* (kartu su Margarita Matulyte, 2016), *Chronometrai. Išivaizduoti laiką: chronopolitika, heterochronija ir greitėjančio pasaulio patirtys Lietuvos mene* (2021); kultūros savaitraščio *7 meno dienos* redaktorė.

Arturas Bukauskas

Vilniaus dailės akademija

Įrankis, kuris daro „peu-peu“, ir fantominė medžiaga

Šiuolaikinio meno objekto pajauta – tiek jutiminė, tiek konceptuali – gali kilti iš tiesioginio santykio su realia materija, būdingo tradicinei meninei praktikai, ir iš skaitmeniniu būdu medijuoto ar reprezentuojamo medžiagiškumo. Galima teigti, kad meno objektą sudaro ir tikrasis, ir paslankusis – „fantominis“ – materialumas, kurio suvokimui pasitelkiami mokslo įrankiai. Pranešime keliama klausimai: koks yra intuityvus menininko santykis su paslankiu materialumu ir jį kuriančiomis technologijomis? Kokių naujų episteminių prieigų gali atverti menininkų ir mokslininkų bendradarbiavimas?

Arturas Bukauskas – meno daktaras, Vilniaus dailės akademijos Fotografijos, animacijos ir medijų meno katedros docentas. Meno interesų laukas apima gyvosios ir negyvosios gamtos sandūras, konstruktus ir jų slinktis sociume. Dirba su eksperimentinėmis judančio vaizdo formomis, teksto ir vaizdo sąveikomis; tyrinėja technologijomis paremtą meno estetiką ir konceptualios raiškos galimybes.

Irma Leščinskaitė

Vilniaus dailės akademija

Šiuolaikinių technologijų poveikis vizualinės raiškos kūrinių sumanymams

Pranešime nagrinėjama, kaip šiuolaikinės technologijos veikia ir formuoja vizualinio meno kūrinių koncepcijas. Technologijos – nuo cheminės dažų sudėties, mechaninių vaizdo kūrimo būdų, grafikos, fotografijos, judančių vaizdų, garso įrašymo technikų iki naujų medijų, kompiuterinių ir biotechnologijų – tampa ne tik priemone, bet ir svarbiu kūrybos proceso komponentu. Aiškinamasi, kaip meninėje praktikoje taikomos *papildytos realybės (augmented reality)* technologijos, rotorinės hologramos, lazerių ir infraraudonųjų spindulių spektrai. Pristatomi konkretūs technologiniai sprendimai: peršviečiami tapybos darbai, kurių išsklotinės leidžia atsekti nematomus giluminius sluoksnius; XREAL AIR 2 Pro akiniai; tapybos analizėje naudojamas fluorescencinis mikroskopas. Pranešime aptariama šių technologijų dinamika, poveikis meninei raiškai ir vizualinio kūrinio suvokimui.

Irma Leščinskaitė – tapytoja, Vilniaus dailės akademijos meno doktorantė. 2007 m. ten pat įgijo Dailės krypties meno licenciatų laipsnį (teorinis darbas „Abstrakcija XX a. 7–9 dešimtmčio Lietuvos tapyboje“). Meninio tyrimo sritys – tapybos ir šiuolaikinių technologijų sąveika, meno teorijos poveikis dailės raiškai, meno edukacijos reikšmė asmenybės raidai. Nuo 2001 m. Lietuvos Dailininkų sąjungos narė. Surengė 33 asmenines parodas, dalyvauja bendrose parodose Lietuvoje ir užsienyje.

Paulius Lučinskas

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Duomenų vizualizacija moksliniuose tyrimuose: nuo laboratorijos iki meno galerijos

Dabartinėje metacivilizacinėje medijų viešpatavimo epochoje pastebima teksto kultūros recesija ir vaizdo kultūros ekspansija. Realaus laiko vizualizacijos, pvz., naudojamos stebėti klimato pokyčius ar biologinius procesus, leidžia bendradarbiauti mokslininkams ir menininkams. Sparčiai tobulėjančios kokybiškai naujos vizualizacijos technologijų galimybės vis aktyviau perkeliama į meno erdves, didindamos visuomenės įsitraukimą meno vertybių sklaidos pasaulyje. Augant interaktyvumo svarbai, aktualėja ir duomenų atvaizdavimo estetika, meninių principų (pvz., spalvų teorija ir kt.) panaudojimas, stiprinantis komunikaciją. Pasakojimai duomenimis (*data storytelling*), sujungiantys mokslinius duomenis, pasakojimą ir meninę raišką, – įtraukiantys ir įsimintini. Pranešime nagrinėjami conceptualiai parinkti animuotos ir interaktyvios vizualizacijos pavyzdžiai (klimato pokyčių žemėlapiai ir kt.). Ypatingas dėmesys sutelkiamas į realių estetiškų atvejų aptarimą: meninę akies fotografiją, magijos muziejų, 3D gitaros ir kitų tūrinio garso muzikos instrumentų fenomenus.

Paulius Lučinskas – technologijos mokslų daktaras, tyrėjas, išradėjas, patentų bendraautoris, Lietuvos kultūros tyrimų instituto podoktorantūros stažuotojas. Tyrimų sritys – duomenų vizualizacijos estetika, kompiuterinė ir žmogaus rega. Kartu su bendraautorais paskelbė mokslo straipsnių apie proveržį glaukamos diagnostikoje. Vilniaus universiteto ir Lietuvos kosmoso asociacijos nuo 2010 m. rengiamos tarptautinės metinės konferencijos SEMWO formato sumanytojas ir organizacinio komiteto narys.

Jogintė Bučinskaitė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

„Prasukti“ meną mokslininkams / „prasukti“ mokslą meno lauke. Menininko Julijono Urbono kūrybinės praktikos atvejis

Julijono Urbono asmeninės patirtys dirbant Klaipėdos atrakcionų parko direktoriumi neišvengiamai prisidėjo prie to, jog atrakcionas tapo šio menininko, dizainerio, inžinieriaus kūrybine strategija. Besigilindamas į savo siūlomą gravitacinės estetikos reiškinių, Urbonas ėmė kurti nesvarumo būsenos patirtimis paremtus meninius projektus. Vieni jų veikia kaip minties eksperimentai, kiti – kaip sudėtingi inžineriniai aparatai. Grupę kūrinių vienija dalyvių, instrumentų, aplinkų išsukimas specialia centrifuga ar ant besisukančios platformos. Šiomis aplinkybėmis susidariusi išcentrinė jėga ima veikti kūno padėtį ir pojūčius, sklindantį garsą. Menininko taikoma iš/į/sukimo taktika, veikianti ir kaip conceptualus kūrybinis gestas, yra šio pranešimo atspirties taškas. Žargonas „prasukti“ paprastai vartojamas nusakant įžūlų, gal kiek nelegalų tam tikro plano įgyvendinimą ar įpiršimą per jėgą. Pranešime dviprasmiškas žodis pasitelkiamas apžvelgti, kaip į spekuliatyvias, vizionieriškas, mokslu grindžiamas Urbono idėjas reaguoja mokslo ir meno bendruomenės. Siekiama apibrėžti, kokios yra tikslųjų mokslų žiniomis paremtų meninių praktikų koordinatės humanitarika grindžiamoje šiuolaikinio meno sistemoje. Ir atvirkščiai – kiek mokslininkai atviri atsakyti į filosofinius, ontologinius ir etinius menininko minties eksperimentų keliamus klausimus.

Remiantis Urbono bendradarbiavimo su mokslininkais ir mokslinių tyrimų institucijomis pavyzdžiais, aptariant reikšmingiausias jo prisistatymus meno įvykiuose, nagrinėjamos meno ir mokslo disciplinų derybos bei asimetriškumas. Klausinama, kur randasi tikrasis įtarumas – ar mokslininkam tikrinant tyčia keistas menininko idėjas, ar meno bendruomenei bandant dekonstruoti inžinerinių mąstymu paremtą kūrybą.

Jogintė Bučinskaitė – meno kritikė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto menotyros doktorantė.

Tyrimuose domisi praktinėmis ir teorinėmis meno komunikacijos sąveikomis, šiuolaikinio meno reprezentacija ir jos pokyčiais ekraninėse medijose. Kultūros žiniasklaidoje publikuoja kritinius tekstus meno institucijų, idėjų politikos, kultūros žiniasklaidos ir kritikos sąrangos temomis. Lietuvos nacionaliniame radijuje ir televizijoje (LRT) kuria ir veda televizijos ir radijo laidas, dirba su nacionalinių ir tarptautinių kultūros projektų komunikacija.

Linas Bliškevičius

Vilniaus dailės akademija

Meninis tyrimas kaip išlikimo strategija

Taikant kompleksinių sistemų mokslo teorinę prieigą, pranešime analizuojamas meninis tyrimas (MT) bei su juo susijusių sisteminių reiškinių formos ir veikimo būdai. MT suprantamas kaip neseniai susiformavusi dinaminė adaptacinė posistemė, ėmusi dominuoti ne tik kaip edukacinėje ar kultūros produkcijos srityje institucionalizuota meninės praktikos forma, bet ir kaip meninė praktika apskritai. „Kūrybos“ virsmas į „tyrybą“ išnirio išorinių menui aplinkos sąlygų kontekste – didėjančios atskaitomybės, tarpdisciplininio bendradarbiavimo ir meno

integravimo į platesnius visuomeninius diskursus reikalavimų, taip pat kintančios kultūrinės sąlygos bei XX a. II p.–XXI a. meninių formų proliferacijos fone. Tai paskatino apmąstyti MT kaip būdą stabilizuoti ir iš dalies standartizuoti metodologijų ir prieigų būdus, integruoti juos į sisteminių meno tinklą. Nagrinėjant konkrečius MT taikymo pavyzdžius vizualiajame mene (apgintas meno srities disertacijas/ meno projektus), jų visumą apibrėžiančias veiksena formas ir poveikį išorinėms MT atžvilgiu sistemoms, pranešime pristatomas aiškinamasis modelis, kur objektas suprantamas kaip daugiakomponenčių dinaminių sistemų veiksena atitinkantis reiškinys – mimikriška, adaptacinė, homeostatinė, autopoetinė sistema, kuriai tirti gali būti taikomos gamtamokslio, kompleksinių sistemų mokslo, kultūrinės evoliucijos, tinklo ir informacinės/ kibernetinės teorijos sąvokos. Ši teorinė prieiga leistų iš naujo pažvelgti į specifinius meno lauko motyvus ir poreikius, formavusius MT conceptualizacijos, tapatinimo su mokslu ir institucionalizavimo judesius. Pranešime svarstoma žinių kūrimo, disciplinų formavimosi procesų ir meno praktikų sąveika šiuolaikybės kontekste. Kompleksinių sistemų teorijos taikymas MT fenomeno tyrimams leidžia geriau suprasti meno, žinių kūrimo ir kultūros reiškinių sisteminius ryšius, istorines, kultūrines ir pragmatines jų formacijos priežastis.

Linus Bliškevičius – meno kritikas, Vilniaus dailės akademijos menotyros studijų doktorantas, mokslo straipsnių ir publikacijų kultūros leidiniuose autorius, parodų kuratorius. Daugiausia tyrinėja šiuolaikinio meno teorinę problematiką.